

Jean-Paul Sartre ve Özgürlüğün Talepleri ¹

Gary Cox

Çeviri: Zeynep Şenel Gencer

Sartre, *Varoluşçuluk* [*L'existentialisme est un humanisme* – 1946] adlı eserinde “Sanat eserlerinde ifade edilenden başka deha yoktur.” diye yazmıştı. Varoluşçu felsefesinin ana şiarına – “olmak yapmaktır” – sadık olarak, muazzam şöhretini, sürekli sıkı çalışmaları neticesinde, bir filozof, romancı, oyun yazarı, senarist, biyografi yazarı, günlük yazarı, edebi teorisyen, deneme yazarı ve gazeteci olarak inşa etmiştir. Doğuştan yetenekli biri olmasına rağmen, başarılarını ilhamdan çok, ağır çalışmaya dayandırmayı tercih etmiştir. Otobiyografik kitabı *Sözcükler* [*Les Mots* – 1963]’de yazdığı gibi: “Yeteneklerim olsaydı, acılar, çileler, (kendisine) direnilen ayartma, hatta erdem bunun neresinde olurdu?” Çocukluğundan beri arzusu, olmaya muvaffak olduğu büyük, ölü Fransız yazar olmaktı. Hayatının büyük kısmında günde en az altı saat yazdı: “Yazmadan bir gün bile geçirsem, bu ihmalin yarası beni yakardı.”

Sartre’in verimli ve çoğunlukla uyuşturucularla tetiklenen üretimi, şimdilerde, sayısız aşk ilişkisi (kendi ilan ettiği çirkinliğine rağmen), savaş zamanı ve sonrası maceraları, kendisini ve hayat boyu yol arkadaşı Simone de Beauvoir’ı birçok diktatörle dostluk etmeye yönlendiren katı sol siyasi aktivizmi ile birlikte, efsanenin bir parçasıdır.

Sartre, çoğu filozofun standartlarına göre, heyecan verici bir hayat sürdü. Maceraları, tuhaf görünümü, dur durak bilmeyen radikalizmi, ayrışıklığı onu karikatürize edilmesi kolay bir figür hâline getiriyordu ve iş imajını şekillendirmeye gelince kurnazdı; ancak tüm bunlar için melodramın arkasında, ciddi, sistematik ve ilham veren bir felsefe vardı; Batı düşününün en büyük geleneklerine dayanan büyük bir teori.

1905’te Paris’te doğan Sartre, babası öldüğünde 15 aylıktı; bu durum onun ebeveyn iradesinin baskılarından bağımsız olarak gelişmesini sağladı. Kendisine çok düşkün annesi ve –büyükçe kütüphanesi erken gelişmiş çocuğun oyun sahası olan– babası tarafından büyütüldü. Sartre, annesi yeniden evlendiğinde, La Rochelle’de zorlu bir sürgünün ardından, Beauvoir ile tanıştığı prestijli École Normale Supérieure’ye geçti ve (ikinci denemesinde) 1929’da yüksek notlarla mezun oldu. Bir üniversite öğrencisi olarak beklediği kolay şöhreti elde edemedi ve 1931’de Le Havre’de (taşrada bir kasaba) öğretmen olarak görev yapmaya başladı. Çalışmaya ve yazmaya devam etti ve 1938’de kült varoluşçu romanı *Bulantı* [*La Nausée*]’nin yayımlanmasıyla ile üne kavuştu.

İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında askere çağırılan Sartre, 1940 öncesinde Alman askerleri

¹ **Orijinal Kaynak:** Cox, Gary. (Tarih Yok). “Jean-Paul Sartre and the Demands of Freedom” *TLS*, **Link:** <https://www.the-tls.co.uk/articles/jean-paul-sartre-cox-demands-freedom/>

Atıf Şekli: Cox, Gary. (2018, Ağustos 27). “Jean-Paul Sartre ve Özgürlüğün Talepleri”, Çev. Zeynep Şenel Gencer. *sosyalbilimler.org*, **Link:** <https://sosyalbilimler.org/sartre-ozgurlugun-talepleri>

tarafından esir alındı. Tıbbi gerekçelerle serbest bırakılmış ya da kaçmış olabilir ancak 1941 ilkbaharında Paris'e geri döndü. Sosyalizm ve Özgürlük Hareketi'ni kurdu. Bu kadar zaman sonra, savaşla canlandırılmış olarak 1943'te yayımlanan büyük eseri *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* [*L'Être et le néant : Essai d'ontologie phénoménologique*] üzerinde çalışıyordu.

Çoğu kez "Varoluşçuluğun İncili" olarak anılan bu 650 sayfalık kalın cilt, düşünürün muazzam zihninin 20 yıldan fazla zamandır okuduğu, yazdığı, dikkate aldığı, deneyimlediği ve tartıştığı her şeyin olağanüstü bir damıtımıdır. Bugün bu eser Batı felsefesi kanonunun bir parçasıdır.

Sartre'in varoluşçuluğunun felsefi analizlerinin çoğu, *Varlık ve Hiçlik* eksenine odaklandı ve öyle yapmaya devam ediyor. Sartre felsefesinin kalbinde, birbiriyle ilişkili dört fenomen vardır: bilinçlilik, özgürlük, kötü niyet ve otantiklik. *Varlık ve Hiçlik* ilk üç unsurla ilgilenir ve "etik düzlem"e dair gelecek çalışmaları müjdelir. Otantiklik Sartre'in etik anlayışının temelini oluşturur. Sartre, etik üzerine bir eser vermemiş olsa da otantiklik konusundaki çizgisini netleştirmek adına yeterince görüş bildirmiştir. Hepsinden önemlisi, Sartre'in otantiklik görüşü sadece kötü niyet düşüncesinin, kötü niyet düşüncesi ise sadece özgürlük görüşünün, özgürlük görüşü de sadece bilinçlilik düşüncesi ışığında anlam ifade eder.

Sartre'in *Varlık ve Hiçlik*'teki sorusu, etkilendiği önemli düşünürlerden, özellikle de Hegel, Husserl ve Heidegger'in sorduğu soruyla aynıdır: Bilinçlilik nedir? Dünyayla bir bağa sahip olan ve onunla ilişkisi olan bir varlığın doğası nedir, bu bir farkındalık mıdır veya dünyayla hareket eden dünyaya dair bir bilinçlilik midir? Sartre'in cevabı, bu yolla mevcut olabilecek tek varlık türünün kendi içinde hiç olan; olumsuzlama olan bir varlık, bir hiç veya hiçliktir.

Husserl'i müteakiben Sartre, bilincin her zaman bir şeyin bilinci olduğunu savunur. Bilinç, kendi başına bir şey değildir; ancak tamamen bilincinde olduğu dünyayla olan bir ilişkidir. Bu yönelmişlik teorisi. Bilinçlilik daima kendi amacını hedefler ve asla sadece bir dizi us durumundan ibaret değildir. Beklenti bir şeylerin beklentisidir, arzu bir şey için arzudur vb. Sartre, bilinci-dünyanın (ya da kendinde varlığın) yaptığı gibi- kendi başına var olmadığı gerçeğini vurgulamak için "kendi için varlık" olarak adlandırır fakat ödünç kendi için varlığını sürekli olarak kendinde varlığın bilinci olarak elde etmesi gerekir.

Her birimiz, kendinde varlıkla ilişkili olarak, kendi için varlıklarız. İnsan gerçekliği, durumumuzun bütün gerçeklerini ve hem de olmadığımız ama olabileceğimiz şeylerin henüz farkında olmadığımız potansiyelini kapsar. [İnsan gerçekliği], hem hayatlarımızın hem de geçmişimizin gerçekliklerini – "gerçekliğimizi" – ve hem de bilincin, erdemiyle aşkınlığa sahip olduğumuz hiçleyici gücünü birleştirir. Sandalyelerin yaptığı gibi, yalnızca kendi başımıza var olmuyoruz ancak daima durumumuzun olumsuzlamasıyla ilişkili olarak var oluyoruz. Bir sandalye kendi başına var olur; ancak bizler, zaman içerisinde, eylemlerimiz aracılığıyla kendimizi sürekli yaratmalıyız. Her dakika, sabit bir mevcudiyet (öz) hâline gelemeden, yapmayı seçtiğimiz şeyler üzerinden kim olduğumuzu seçmeliyiz. Bu, varoluşçuların özün belirsizliği olarak adlandırdıkları şeydir. Öz bir şey değildir; o sürekli olarak geçici bir oluş süreci içinde kaçınılmaz olarak takılıp kalmış bir varlıktır.

Zaman veya zamansallık, Sartre'in bilinç teorisi için önemlidir. Zamansallığın boyutlarına oldukça aşınayız; geçmiş, şimdi ve gelecek, geçmişin ve geleceğin sadece dünyanın özellikleri olarak ortaya çıktığı ölçüde- bilinç vasıtasıyla ve bilinç için- bilincin boyutlarına denktir.

Bizler asla tamamen [geçmişte] olduğumuz şey değiliz ve henüz [gelecekte] olacağımız şey de değiliz. Şimdiye gelince, sürekli olarak zamanda ilerleyen şey, dünya da bir varlık olarak bulunuşumuzdan (var oluşumuzdan) başka bir şey değildir. Geleceğe ulaşmak onun için zaten geçmiş[te] olmaktır [kalmaktır]. Bu nedenle, yarın asla gelmez. Sartre geçmiş, geçmiş-gelecek ve geleceği de gelecek-geçmiş olarak adlandırır.

Kendi için varlık ile yakından bağlantılı olmak başkaları için varlık olmaktır. Bir insanın bilinci sadece diğer insanın bilinci –“Öteki” (the Other)– dolayısıyla hayata geçirilir: Örneğin utanma, mahcubiyet ve onur. Bir insan, ne zaman kendisinin Öteki bir bilinci olursa, o zaman kendisinin başkaları için varlığıdır: Bir kişi ne zaman eylemlerini istediği gibi değerlendirmede özgür olan kendisinin Öteki bir bilinci olursa, o zaman kendisinin başkaları için varlığıdır. Öteki, bana bakmakta, beni yargılamakta, benim hakkımda üzerlerinde tamamen kontrolüm olmayan fikirler şekillendirmekte özgürdür. Her birimiz Öteki için Öteki olduğumuzdan, çatışma, kişiler arası ilişkilere damgasını vurur; her birimiz diğer herkesi zihnimizde başkaları için varlık olarak tasarlarız; bizler karşımızdakileri yargılamakta nesneleştirmede özgürüz ve dolayısıyla onlar da bizleri sürekli ve dosdoğru yargılar ve nesneleştirirler.

Varoluşçuluk, bir özgürlük felsefesi olmasıyla tanınır. Sartre, özgürlüğün sınırsız olduğunu savunur. Bu genellikle yanlış anlaşılır. Bununla, aya uzanmamız gerektiğini ya da kendimizi her an tamamıyla baştan yaratabileceğimizi kastetmiyor –fakat aksine, ne yaptığımız ve yapmadığımız üzerinden kim olduğumuzu seçme yükümlülüğümüzün sınırı olmadığını söylüyor. “Özgürlüğe mahkûm” olduğumuzu söylediğinde işte bunu kasteder.

O zaman, her birey, geleceğe ait bir niyettir; kendinin şimdiki hiçliğinden, asla elde edilememiş olan kendisiyle çakışan bir geleceğe doğru yapılan zamansal bir göçtür. Ve o birey –kendisini hedeflediği şeyde tanımlayan– bu açık gelecekte, özgürdür. İnsanlar özlerinde özgür olduklarından özgür olmalıdırlar; seçmemeyi seçerek bu sorumluluktan kaçmaya yönelik herhangi bir girişim kötü niyeti oluşturur.

Kötü niyet, temelde, özgürlüğü reddetmek için özgürlüğü kullanmaktır. [Kötü niyet] insan gerçekliğinin kendi için varlığını reddetmek ve sahte bir şekilde kendinde [varlık] ile özdeşleşmek için “Seçeneğim yok” demeyi ve sonra da bu seçime sanki bir seçim değilmiş gibi muamele etmeyi seçer. Kötü niyet bazen kendini kandırma olarak tanımlanır fakat bu kesinlikle hatalıdır; kendimi suç üstünde yakalamadan, başka birine yalan söylediğim gibi kendime yalan söyleyemem. Bilakis, kötü niyet, ya kendinden kaçma veya kendine zarar vermektir; zaman içinde ilerledikçe, umutsuzca başka meselelere odaklanarak eylemlerimin anlamını inkâr etme teamülüdür.

Kötü niyet sorumsuzluktur. Sorumluluğun Sartre'in özgürlük teorisinin ayrılmaz bir parçası olduğu [gerçeği]; büyük ölçüde, her daim özgür olduğumuz iddiası, her daim sorumlu olduğumuz

iddiasından çok daha cazip olduğundan genellikle gözden kaçırılır. Sartre için otantiklik kötü niyetin üstesinden gelmektir. Otantiklik, özgürlük için, her durumda yaptıklarımız için sorumluluk almaktır. Otantiklik, bütün seçimlerimizi ve buna binaen bütün geçmişimizi pişmanlık duymadan olumlamaktır.

Sartre, İkinci Dünya Savaşı boyunca, kendisinin bir asker olmadığını ama tebdil-i kıyafet içindeki bir sivil olduğunu ifade eden bir yoldaşıyla karşılaştıktan sonra durumda otantik olma kavramını formüleştirmiştir. Yoldaşının sadece bir askerden ibaret olmadığı doğrudur; fakat bununla birlikte, yine de bir askerdik çünkü asker gibi davranıyordu. Yoldaşı, durumunun gerçekliği, seçimlerinin anlamı ve o durumdaki eylemleriyle yüzleşmeyi reddettiği için kötü niyetle hareket ediyordu. Sartre savaşı seçti, durumunun sadece [kendisinin] başına gelmediğine karar verdi. Geçmişini ve hatta doğumunu seçtiğini iddia etti. Kendi görüşüne göre, o, zamana ve mekâna giden otantik tavrı bütün hayatı boyunca benimsedi. Pişmanlık duymaksızın durumunun hâkimiyetini eline aldı.

Sartre savaş sonrası, varoluşçuluğunu giderek politikleşen bir yönde geliştirdi. Varoluşçu birey teorisini tarihsel olarak tanımlanmış kolektif Marksist teorinin kalbine yerleştirdi. 1973'te görme yetisini kaybetmeden önce, biyografi türüne derin bir ilgi duymaya başlamıştı ve son eseri Gustave Flaubert'in biyografisi *L'Idiot de la famille* [*The Family Idiot* – 1971] kapsamlı varoluşçu psikanalitik bir yapıttır. Sartre, 1980'de Paris'te öldü; cenaze merasimine katılan elli binden fazla insan sokakları doldurdu. Mezarı, Montparnasse Mezarlığı'nda Beauvoir'in kabrinin yanındadır.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

Aynı zamanda yayımlanan çalışmaların size WhatsApp üzerinden gönderilmesini talep ederseniz sosyalbilimler.org/whatsapp linki üzerinden "Sosyal Bilimler WhatsApp Grubu"na katılabilirsiniz.